

Оксана Прокоп'юк

**ПЕРСОНАЛ КАНЦЕЛЯРІЇ КИЇВСЬКОЇ
ДУХОВНОЇ КОНСИСТОРІЇ (1721–1786 РОКИ):
СПРОБА СТВОРЕННЯ КОЛЕКТИВНОГО
ПОРТРЕТУ***

Питання соціального походження, освіченості/професійності канцелярських службовців Київської духовної консисторії піднімалися дослідниками XIX — початку XX ст. Варто відмітити статтю Є. Крижановського, присвячену цій інституції¹, та роботи його наступників — представників історико-церковної школи Київської духовної академії священника М. Шпачинського та І. Граєвського². Проте проблема формування кадрового складу канцелярії Київської духовної консисторії комплексно та спеціально в українській історіографії не вивчалася. Сучасна українська історична наука також демонструє відсутність нового погляду та ґрунтовних досліджень у цій сфері. В даній статті ми спробуємо розглянути соціальний склад, освітній/професійний рівень, географію рекрутування, вікові характеристики канцелярських службовців на тлі та з врахуванням усього комплексу шляхів поповнення і вибуття персоналу канцелярії, в підсумку — окреслити колективний портрет канцелярського службовця Київської духовної консисторії³. Вважаємо, що подібне дослідження допоможе зрозуміти окремі аспекти функціонування консисторської канцелярії, в ширшому контексті — розглянути процес реформування моделі управління Київської митрополії на тлі реформувальних системи державного управління Російської імперії.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють період з 1721 по 1786 рр. 25 січня 1721 р. набув чинності Духовний регламент, згідно з яким ліквідовувалася патріарша форма управління Руською Православною Церквою. Її вищим керівним органом стала

* Підготовка статті частково уможливлена завдяки дотації Канадського Інституту Українських Студій Альбертського університету (з Вічного фонду ім. Олександра і Галини Кулагиних).

Духовна колегія, згодом перейменована в Св. Синод. З 1721 р. розпочинається перебудова єпархіального управління загалом та Київської духовної консисторії, зокрема, в межах запропонованого великоросійського зразка на колегіальній основі: Петро I, проводячи реформування системи державного управління Російської імперії на основі шведської моделі, ввів у такий спосіб колегіальні принципи до сфери, яка раніше залишалася поза увагою європейських камералістів, — до церковного управління. Верхня хронологічна межа дослідження пояснюється змінами в кадровому наповненні та функціонуванні Київської духовної консисторії після проголошення у квітні 1786 р. указу про секуляризацію.

Джерельна база досліджуваної проблеми є досить неповною, з чисельними прогалинами та браком документації звідного характеру (як-то реєстри, відомості, списки і т. п.). Особливо гостро проблема джерел стоїть для першої половини століття. Теоретично ситуація мала б змінитися в кращий бік після того як з 60-х рр. XVIII ст. почала складатися система обліку чиновництва в Російській імперії⁴. Першим у цьому напрямку з'явився указ від 3 березня 1763 р. про введення для всіх службовців атестатів і описів служби, наявність яких була необхідною при представленні чиновника до нагородження званням або при звільненні⁵. Проте ці документи не мали регулярного характеру, а з'являлися принагідно. Спроби уряду ввести регулярний і систематичний контроль чиновництва за допомогою формулярних списків відносяться до 1764 р. 31 січня усім установам імперії наказано завести спеціальні журнали для реєстрації даних про службу і поведінку чиновників; надсилати такі послужні списки в Сенат вимагалось через кожні півроку. Також до указу була додана уніфікована форма звітності, яка містила наступні пункти: 1) ім'я та звання; 2) вік; 3) соціальний статус; 4) вступ на службу; 5) які звання і коли отримав; 6) участь у військових походах; 7) чи був у штрафних або підозрах; 8) чи здатний продовжувати службу; 9) чи гідний отримати підвищення у званні⁶.

Для налагодження системи обліку чиновників було проведено низку заходів, але про регулярність в надходженні відомостей говорити не доводиться. Упродовж досліджуваного періоду

з'являються нові законодавчі акти, які підтверджують і вимагають виконання попередніх постанов⁷. Київська митрополія не стояла осторонь, всі вищезазначені вимоги в однаковій мірі стосувалися і її. Про отримання одного з чергових указів з вимогою подання відомостей про канцеляристів у Св. Синод Арсеній (Могилянський) рапортував 2 грудня 1769 р.⁸ Проте пошуки відповідних відомостей стосовно канцелярських службовців Київської духовної консисторії як в архіві самої установи, так і в архіві Св. Синоду, не дали очікуваного результату. Вдалося віднайти реєстри лише за 1770, 1771, 1779 та 1780 рр.⁹ Причина, очевидно, криється не в поганій збереженості, а в неналежному ставленні до обов'язку складання відповідної документації. Відомості реєстрів вдалося значно доповнити, залучивши й інший документальний масив, що містить необхідну інформацію, як-то прохання про зарахування до консисторської канцелярії, послужні списки, зведені дані в доповідях кафедральних писарів про підвищення у званні, атестати і т. п. У перерахованих документах вказується наступний набір інформації про особу: прізвище та ім'я, соціальне походження, місце народження, освіта чи досвід роботи, інколи — вік вступу на канцелярську службу*. Загалом збережений документальний масив є достатньо репрезентативним для проведення дослідження.

На початковому етапі функціонування канцелярії Київської духовної консисторії комплектування її персоналу відбувалося шляхом централізованого залучення кадрів із підпорядкованих структур. Слід зазначити, що на всіх рівнях управління при організації нових органів центральна влада Російської імперії в першій чверті XVIII ст. відразу зіткнулася з проблемою браку кадрів. Скарги на нестачу канцелярського персоналу були постійними в листуванні центральних і місцевих установ¹⁰. На рівні Сенату та Св. Синоду проблему вирішили шляхом переведення до новостворених канцелярій службовців колишніх приказів¹¹. Київська духовна консисторія пішла типовим для всіх інституцій шляхом, залучивши, як ядро канцелярії, ченців кафедрального монастиря

* Інформація, яку вдалося виявити таким чином, зведена нами у додатку 1 і, не зважаючи на фрагментарність, є показовою.

Св. Софії. Припускаємо, що такий жорсткий метод забезпечення органу кадрами не довго займав перші позиції. Очевидно, що після відділення канцелярії кафедрального монастиря і надалі така практика втрачає провідне місце. Так, для Св. Синоду період, коли канцелярських службовців доводилося залучати штучними методами, був досить короткочасним¹². Спираючись на документальний масив, ми можемо з впевненістю твердити, що з кінця 30-х рр. XVIII ст. шлях комплектування персоналу канцелярії Київської духовної консисторії через централізований пошук кандидатів на канцелярські посади серед чернецтва київських монастирів, насамперед Софійського, виявився неактуальним для консисторської канцелярії. Справа в тому, що саме з цього часу джерела фіксують переважання в складі канцелярії Київської духовної консисторії представників родин білого духовенства: із 82 канцелярських службовців, чиє соціальне походження нам відоме за період з 1739 по 1786 рр., 59 були вихідцями із родин білого духовенства, 11 представляли козацький стан, 6 — міщанський, по 2 канцелярських службовці походило з посполитих та дворян (див. додаток 1). Отже, за незначний проміжок часу, представники чернецтва зникають із середовища нижчих канцелярських службовців і залишаються лише на керівних посадах. Зауважимо, що 20 грудня 1759 р., обговорюючи питання доцільності залучення світського елемента на керівні посади в канцелярії, духовна консисторія відмічала її світський склад. Також було вирішено приймати до числа нижчого канцелярського персоналу насамперед синів священників¹³. Очевидно, це можна пояснювати державною політикою, зростанням обсягу діловодства, а відповідно і кількості канцелярських службовців, та процесами, що відбувалися в стані білого духовенства (про них піде мова далі).

Отже, якщо в 20-х рр. XVIII ст. персонал канцелярії поповнюється, головним чином, представниками монастирської братії кафедрального монастиря, то вже з кінця 30-х рр. (а, можливо, ще й кількома роками раніше) канцелярія комплектується перш за все за рахунок вихідців з родин білого духовенства. Рідше в числі канцелярських службовців з'являються представники інших станів, переважна більшість яких була знайома з структурами духовного

відомства, зважаючи на їх навчання в Києво-Могилянській академії. Не дивно, що шлях централізованого залучення осіб до канцелярії, що було припустимим по відношенню до чернечої братії, втрачає актуальність і зберігається лише у формі запитів духовної консисторії в Києво-Могилянську академію з проханням подати відомості про осіб, які бажають поповнити склад канцелярського персоналу духовної консисторії, та в підготовці кадрів у самій канцелярії. Натомість більшість службовців потрапляла до канцелярії, керуючись почуттям самовибору, що репрезентує особисте бажання тієї чи іншої особи вступити на канцелярську службу. Зауважимо, що елемент добровільного бажання особи присутній у всіх можливих шляхах поповнення канцелярії (окрім пункту, що стосується чорного духовенства) і проявлявся через персональне звернення кандидата, про що свідчить документація в архіві Київської духовної консисторії із численними приватними проханнями зарахувати до числа канцелярських службовців.

Окрім того, у 80-х рр. XVIII ст. спостерігаємо приклади прямого втручання Св. Синоду у формування складу консисторської канцелярії. Указом Св. Синоду від 10 червня 1784 р. в канцелярію Київської духовної консисторії призначений Микола Серов — особа великоросійського походження. Закінчивши Рязанську семінарію, він з 1771 р. знаходився на канцелярській службі, а в консисторській канцелярії з'явився як ставленик Св. Синоду без погодження з київською владою¹⁴.

За функціонування канцелярії Київської духовної консисторії в досліджуваний період співвідношення між перерахованими шляхами поповнення її персоналом було різним. Як зазначалося вище, вагомою інституцією, що постачала кадри для канцелярії Київської духовної консисторії, була Києво-Могилянська академія. Пошук канцелярських службовців у середовищі її вихованців проводився як самою духовною консисторією (яка час від часу «цікавилася», чи немає серед студентів охочих послужити в консисторській канцелярії), так і йшов від самих претендентів (документи фіксують приватні звернення студентів із проханнями прийняти їх до канцелярського відділення). Саме на прикладі вихованців Києво-Могилянської академії можемо прослідкувати симбіоз цен-

тралізованого та добровільного (з власної ініціативи) шляхів у комплектуванні персоналу консисторської канцелярії. На запит духовної консисторії ректор Академії 22 січня 1759 р. подав відомість, де представив осіб, які бажали отримати згадане місце: серед них 7 студентів класу риторики, 5 — піітики, 3 — синтаксими¹⁵. Відомо, що роком раніше в консисторську канцелярію було прийнято 13 студентів Києво-Могилянської академії¹⁶. Паралельно документи фіксують також приватні звернення студентів з проханням зарахувати до канцелярії. Наприклад, Федір Киянович навчався в Києво-Могилянській академії сім років, вивчав латину та філософію; 14 жовтня 1742 р. подав прохання прийняти його до канцелярії для вивчення канцелярської справи¹⁷. Характерно, що клопотання студентів про зарахування в число канцелярських службовців фіксуються впродовж усього досліджуваного періоду. Так, на приватне подання у 1749 р. в канцелярію був прийнятий Гавриїл Левицький, котрий вивчав латинську та німецьку мови¹⁸. В 1760 р. до складу канцелярського персоналу зарахований студент Іван Созонович¹⁹ і т. д. Із 138 канцеляристських службовців, чії біографічні дані частково нам відомі, з впевненістю можна говорити про навчання в Києво-Могилянській академії лише 35 осіб (див. додаток 1). Епізодично до консисторської канцелярії потрапляли вихованці й інших навчальних закладів. Наприклад, фіксуються двоє вихованців Чернігівської колегії. Врешті, після втручання Св. Синоду у формування штату канцелярії тут з'являється вже згадуваний Микола Серов, що здобував освіту в Рязанській семінарії²⁰.

Доступні нам документи дозволяють твердити, що в більшості випадків прохання про зарахування в канцелярію подавали студенти, які провчилися в Академії 6–7 років і наближалися до завершення студій. Як правило, вони доходили до класу філософії або риторики. До таких можна віднести Феодора Рудзінського²¹, Ігната Яновського²², Іоакима Копачевського²³ та ін. (див. додаток 1). Дехто, наприклад, Кирило Кременецький, проходили повний академічний курс, осягаючи й богослов'я²⁴. Проте не лише закінчення навчання і потреба подальшого визначення свого шляху підштовхували вихованців Києво-Могилянської академії до по-

шуку місця в консисторській канцелярії. Для багатьох канцелярія ставала альтернативою в отриманні нехай не академічної, але, принаймні, спеціальної освіти (досвіду), коли не вистачало коштів на подальше продовження навчання. Саме так, наприклад, аргументував своє прохання прийняти в канцелярію свого сина священник Новосанжарівської Покровської церкви Олексій Тополнецький у 1754 р.²⁵ Про це ж говорить і Павло Корольов, син священника, який навчався в Академії, але через фінансову неспроможність продовжувати тут освіту просив у 1782 р. прийняти його на навчання канцелярської справи в канцелярське відділення духовної консисторії²⁶.

Не менш важливим джерелом поповнення консисторської канцелярії були канцелярії інших, як духовних, так і світських установ. Джерела фіксують приклади переходу канцелярських службовців з вищих єпархіальних органів до консисторської канцелярії. Так, Іван Вигулянський з 23 квітня 1765 р. знаходився на службі в канцелярії кафедральної контори, а в 1771 р. на його прохання переведений до канцелярії духовної консисторії на посаду підканцеляриста²⁷. Ще більш типовими є приклади переходу канцелярських службовців з нижчих органів єпархіального управління — монастирських та протопопських канцелярій²⁸. Наприклад, досвід шестирічної канцелярської роботи в канцелярії Братського монастиря мав Василь Шаревський²⁹. Григорій Родаля перед консисторською канцелярією служив у канцелярії Києво-Печерської лаври³⁰, так само, як і Андрій Яковлів³¹. Сидір Єремійв, який перебував з 1766 р. по 20 жовтня 1768 р. на посаді писця, далі — копійста в духовному правлінні протопопії Печерської фортеці, а пізніше — при канцелярії Видубицького монастиря, 29 квітня 1771 р. подав клопотання про зарахування в число канцелярських службовців духовної консисторії³². Олексій Спичак близько восьми років був писарем у Борзненському духовному правлінні³³. Дворічну практику в Сорочинському духовному правлінні мав Іван Калеників³⁴. Павло Петрановський три роки прослужив у Пирятинському, а Григорій Богдановський рік — у Борзненському духовному правлінні³⁵.

Серед персоналу консисторської канцелярії була також значна група службовців, які перейшли сюди із світських канцелярій. Так, Федір Білявський отримав досвід ведення канцелярських справ у Ніжинській полковій канцелярії³⁶. Іван Міхновський вивчав канцелярську справу при Полтавській полковій канцелярії з 1768 по 1770 рр.³⁷ З Гадяцької полкової канцелярії перейшов Яків Коломійцев³⁸. Документи фіксують також і представників сотенних канцелярій, а саме: Глухівської — Микита Карпів та Курінської — Василь Петрановський³⁹. Після того, як у 1763 р. устрій Гетьманату поповнився новими судовими установами — земськими, підкоморськими та гродськими судами⁴⁰, службовці їх канцелярій теж з'являються серед персоналу консисторської канцелярії. Як, наприклад, Михайло Біляков, Микита Рисьєв та Павло Степановський⁴¹. Для осіб, які переходили на службу в канцелярію Київської духовної консисторії із канцелярських відділів інших установ, таке переміщення означало підняття на щабель вище в кар'єрному рості. Розмежування або відмінностей у діловодстві між світськими та духовними установами не було (завдяки уніфікаторській політиці російського уряду), тому досвід, набутий у будь-якій з канцелярій, мав універсальний характер. У 1734 р. Сенат надіслав Генеральній військовій канцелярії указ щодо оформлення всіх видів документів, адресованих як російським, так і українським установам. Згідно з надісланими зразками форм мали складатися основні типи документів, затверджувалися їх назви та формуляри⁴².

Загалом з-поміж 138 представників канцелярського персоналу духовної консисторії нам вдалося виокремити 21 службовця, котрі мали попередній досвід канцелярської служби в установах, спектр яких представляє чи не увесь асортимент тодішніх інституцій, нижчих за статусом від Київської духовної консисторії. Показово, що в складі консисторської канцелярії станом на 1779–1780 рр. частина службовців мала попередній досвід канцелярської служби⁴³. Слід зазначити, що для всієї Російської імперії XVIII ст. гостро стояла проблема компетенції та професіоналізму чиновників⁴⁴, оскільки близько 80% усіх службовців державного апарату не мали спеціальної освіти й володіли лише початковими

знаннями: вміли читати, писати та рахувати⁴⁵. До схожих висновків стосовно канцелярії Київської духовної консисторії схиляють матеріали додатку 1, де число вихованців Києво-Могилянської академії та канцелярських службовців, що перейшли з інших канцелярій, складає менше половини відомого персоналу. Натомість, відомості за 1779 та 1780 рр. подають набагато позитивнішу картину освітнього рівня канцелярського персоналу Київської духовної консисторії. З 18 службовців канцелярії у 1779 р. 11 мали попередній досвід канцелярської служби (троє з них вихованці Академії), 3 навчалися в Києво-Могилянській академії, 4 «въ школахъ не обучалыся»⁴⁶. Станом на 1780 р. 8 службовців канцелярії мали попередній досвід канцелярської роботи, причому двоє з них навчалися в Києво-Могилянській академії, троє були її вихованцями, а троє «въ школахъ не обучалыся»⁴⁷. Незважаючи на те, що це знімок лише за два роки функціонування канцелярії, ми схиляємося до думки про переважання в складі канцелярського персоналу Київської духовної консисторії службовців із певним рівнем підготовки, отриманої чи то в Києво-Могилянській академії, чи то в інших канцеляріях. Про це свідчать, як комплексні показники за окремі роки, так і паралелі з канцеляріями інших установ. Скажімо, персонал військових канцеляристів Генеральної військової канцелярії комплектувався переважно вихованцями Києво-Могилянської академії⁴⁸.

Окрім того, в самій консисторській канцелярії існувала практика підготовки службовців. Зауважимо, що ідея такої підготовки виходила від Петра I ще на початку розробки основ колегіальної системи і стала досить популярною в досліджуваній нами період⁴⁹. Генеральний регламент дозволяв набирати в канцелярію осіб охочих тут працювати, навчати їх, а коли з'явиться вакансія — зараховувати до канцелярії⁵⁰. Це був достатньо ефективний спосіб поповнення штату, що практикувався фактично в усіх установах. Серед полкових канцелярських відділень Гетьманщини найбільш досконало зазначена справа була поставлена у Чернігівській полковій канцелярії⁵¹. При Генеральній військовій канцелярії також знаходилося чимало осіб, які не належали до штату, а навчалися діловодству, в надії зробити кар'єру канцелярського

службовця⁵². Число осіб, що перебували на правах учнів у канцелярії Київської духовної консисторії, визначити важко, проте складається враження постійної наявності такої групи. Зокрема, у описах просування того чи іншого канцелярського службовця кар'єрними щаблями нерідко помічаємо певний хронологічний розрив між прийняттям у консисторську канцелярію і отриманням посади в ній, час протікання якого був досить різним, проте в більшості випадків тривав близько року. На нашу думку, саме на цьому хронологічному відрізку і проходила підготовка. Так, Василь Костинський знаходився в канцелярії з 20 січня 1759 р. без посади, у березні був призначений писцем, а 8 грудня 1759 р. — копіїстом⁵³. Стефана Яновського прийняли 13 листопада 1764 р., але лише в липні 1765 р. консисторський писар Іаків Білявський звертається до консисторії з проханням надати Яновському звання копіїста⁵⁴. Петро Якимів отримав звання копіїста в Полтавському повітті лише через два роки після прийняття в канцелярію (24 квітня 1768 р. — 23 березня 1770 р.)⁵⁵. Терентій Кондесов працював у консисторії без призначення від 6 листопада 1769 р., місце копіїста в Київському повітті йому надали 23 березня 1771 р.⁵⁶ Цим же днем датуються укази про призначення копіїстами Петра Фотєєва в Київське повіття та Івана Лабунського в протокол: до канцелярії обидва були зараховані відповідно 21 червня та 27 січня 1770 р.⁵⁷ Прийняту в канцелярію, хоча й без призначення, особу закріплювали за тим чи іншим повіттям, де вона виконувала найпростішу роботу, одночасно навчаючись канцелярській справі під наглядом канцелярських службовців. Розробленої «програми» для підготовки канцелярських службовців не існувало, як і окремої особи, яка б цим займалася. Власне, навчання методом практики й не потребувало вказаних складових. Наявність подібного прошарку в канцелярії створювала своєрідний резерв для її поповнення.

Отже, перевага при формуванні складу консисторської канцелярії надавалася вихованцям Києво-Могилянської академії та особам, які мали досвід роботи в канцелярській сфері. Проте кількість бажаючих такого рівня не задовольняла потреб канцелярії. А відтак у складі її персоналу значний відсоток завжди зай-

мали особи із початковим рівнем освіти, що обмежувався вмінням писати і читати. В плані підготовки і досвідченості канцелярських службовців канцелярія була різномірним утворенням, з переважанням вихованців Києво-Могилянської академії та канцелярських службовців з досвідом роботи в інших установах, а також при наявності осіб з початковим рівнем освіти, та таких, що отримали підготовку, власне, в канцелярському відділенні.

Як бачимо, рівень освіти відігравав вагому роль при зарахуванні до складу консисторської канцелярії. Важливо також відповісти на питання, чи користувалися вихованці Києво-Могилянської академії перевагами, наприклад, у просуванні по службі. Дійсно навчання в Києво-Могилянській академії відкривало можливість спрощеного кар'єрного росту — без необхідності підніматися з самого низу. Так, Іосиф Сечкаров, який навчався в Києво-Могилянській академії з 1746 по 1755 рр., а після того мав практику приватного вчителя, був прийнятий в канцелярію відразу підканцеляристом⁵⁸. Інколи в канцелярію потрапляли непересічні особи, які могли би претендувати на кращу кар'єру. Скажімо, Іван Величківський дійшов у Києво-Могилянській академії класу філософії, навіть був рекомендований вивчати богослов'я. В канцелярію його прийняли 28 червня 1758 р. в званні підканцеляриста, а вже 2 серпня 1758 р. доручили виконання обов'язків підповітчика в Полтавському повітті⁵⁹. Така практика по відношенню до освіченої категорії канцелярських службовців була офіційно узаконеною⁶⁰. Проте приклади прийняття вихованців Академії відразу на вищі посади спостерігаємо приблизно до 70-х рр. XVIII ст., надалі вони втрачають такий привілей. Так, Іван Княгинецький долав усі кар'єрні щаблі поступово: як син протопопа, він здобував освіту в Києво-Могилянській академії з нижчих класів включно по риторіку, до канцелярії був зарахований на власне прохання 14 грудня 1778 р., а лише 29 січня 1780 р. призначений копіїстом; звання підканцеляриста отримав 5 травня 1781 р., а канцеляриста — 16 липня 1783 р.⁶¹ Василь Петрановський, окрім навчання в Києво-Могилянській академії, мав досвід роботи в Курінському сотенному правлінні, проте лише через два роки після прийняття в канцелярію отримав звання копіїста⁶².

Слід гадати, що саме із 70-х рр. XVIII ст. в кадровій політиці духовної консисторії набув ваги один із головних організаційних принципів чиновницької служби в Російській імперії, котрий полягав у тому, що службовець мусить пройти її знизу вгору повністю, розпочинаючи з нижчого звання. Це диктувалося потребою отримання необхідного досвіду, оскільки саме досвід вважався головною школою професійної підготовки службовців⁶³. Ця обставина заважала повноцінному використанню потенціалу кадрового наповнення консисторської канцелярії, оскільки посади канцеляристів займали переважно службовці, що не мали академічної освіти, проте пройшли в консисторській канцелярії шлях від копіїста. Так, у відомостях про канцеляристів за 1779 і 1780 рр. першу позицію в списку займає військовий товариш Михайло Біляков, який не мав академічної освіти, вступив у консисторію в 1769 р. і пройшов усі щаблі канцелярської служби; аналогічний приклад із канцеляристом Андрієм Яковлевим (у консисторії з 1772 р.)⁶⁴. Натомість вихованці Київської академії займали посади писців і копіїстів, оскільки не могли претендувати на більше, розпочинаючи канцелярську службу⁶⁵.

Щодо вихідців з інших канцелярій, то вони, як правило, завжди змушені були розпочинати кар'єрне сходження в канцелярії духовної консисторії з нижчого звання через різницю в статусі установ. Наприклад, Павло Меценко-Петрановський починав службу в Пирятинському духовному правлінні у 1775 р., до складу консисторської канцелярії його зарахували в 1778 р., у 1780 р. він отримав звання копіїста, у 1783 р. — підканцеляриста, а в 1785 р. — канцеляриста⁶⁶. Аналогічно, Олексій Спичак, який мав восьмирічний досвід роботи в Борзненському духовному правлінні (навіть виконував обов'язки писаря), був прийнятий 2 липня 1773 р. в консисторську канцелярію і перебував у ній писцем до 1774 р., лише 12 листопада 1774 р. отримавши звання копіїста, 23 листопада 1775 р. — підканцеляриста, а 22 вересня 1778 р. — канцеляриста з виконанням обов'язків повітчика⁶⁷. Спроба Василя Яновського змінити усталений порядок речей закінчилася невдачею: незважаючи на чотирирічне перебування в консисторській канцелярії і численні звернення, йому так і не вдалося отримати звання

канцеляриста на підставі того, що він ним був у канцелярії Зіньківського першосотенного правління та Зіньківського земського суду⁶⁸. Проте досвід відігравав значну роль за умови, якщо він був набутий в установі, яка по статусу знаходилася близько до Київської духовної консисторії. Показовим тут є приклад Якова Білозерського, який з 1753 р. по листопад 1761 р. працював у Чернігівській кафедральній канцелярії, причому з 9 листопада 1755 р. — на посаді повітчика. А з 1762 р. по 8 січня 1763 р. він виконував обов'язки писаря в Спаському Новгород-Сіверському монастирі. 30 січня 1763 р. Білозерський звернувся до митрополита з проханням прийняти його до канцелярії при кафедральній конторі або при духовній консисторії і вже 11 лютого 1763 р. був зарахований канцеляристом у консисторську канцелярію⁶⁹.

Географічний ареал рекрутування канцелярського персоналу охоплював, перш за все, територію Київської єпархії. Серед основних регіонів та населених пунктів, з яких поповнювалася канцелярія Київської духовної консисторії, можна виокремити насамперед Київ та Київщину, затим Ніжин та Ніжинський полк, Полтавщину, Переяславський полк. Зустрічаються також поодинокі представники сусідніх Курщини та Харківщини (Іоаким Копачевський, Іван Миронович, Іван Вигилянський), які перед вступом в канцелярію навчалися в Києво-Могилянській академії⁷⁰. З 60 канцелярських службовців місце народження яких відомо, 36 були жителями міст і 24 походили із сільської місцевості. Таке переважання міщан цілком зрозуміле з огляду на більшу мобільність міського населення (див. додаток 1).

Слід згадати і той факт, що серед канцелярських службовців зустрічаються особи з однаковими прізвищами. Так, маємо п'ятьох Яновських, чотирьох Петрановських, три канцелярські службовці носили прізвище Терпиловський, двічі фіксуються прізвища Голтвенський, Михайловський, Феодорович, Бразулевич, Максимович, Александровський (див. додаток 1). Виходячи з наявної джерельної бази, важко сказати, чи перебували носії зазначених прізвищ у родинних зв'язках, чи були лише однофамільцями. Але ймовірність їх родинних стосунків досить висока. Наприклад, усі Петрановські походили з білого духовенства. Про Івана та Петра

відомо, що вони родом з міста Курінька, що в Пирятинській протопопії⁷¹. Василь Петрановський до вступу в консисторську канцелярію служив у Курінській сотенній канцелярії, а Павло Петрановський — в канцелярії Пирятинського духовного правління⁷². Проте питання, чи була служба в консисторській канцелярії «родинною справою», на даний час залишається без достатньо обґрунтованої відповіді (але з високим відсотком на можливе позитивне твердження) і потребує додаткових пошуків та співставлень.

Вік вступу в канцелярію фіксується досить рідко. Зібрані нами дані дозволяють обмежити його 18–25 роками. У 18 років прийняті до канцелярії Павло Корольов, Іван Онотович⁷³; Петро Барішевський зарахований канцелярським службовцем у 19-річному віці⁷⁴, тоді як Діонісій Лукашевич — у 20 років, Яків Величківський — у 21 рік⁷⁵, Петро Жигаловський — у 24 роки⁷⁶, а Іван Чепурковський — у 25 років⁷⁷. «Зведений» портрет потенційного претендента на місце в канцелярії Київської духовної консисторії виглядає наступним чином. Як правило, це син священника Київської єпархії, який отримав домашню або академічну освіту чи встиг попрацювати в канцеляріях інших установ; неодружений молодий чоловік (18–25 років); об'єктивною причиною, що унеможлилювала отримання місця священника, для нього був вік (висвячення законодавчо допускалося після досягнення 30 років) та відсутність можливості успадкувати парафію (у своїх біограмах більшість із кандидатів вказує на смерть батька, а отже, розподіл майна і парафії вже мав відбутися, натомість, натяки на можливість зайняття батьківського місця після досягнення відповідного віку відсутні).

Історіографія ХІХ — початку ХХ ст. пропонує прагматичну концепцію поповнення консисторської канцелярії службовцями. Її віссю є указ Арсенія (Могилянського) від 14 жовтня 1758 р., що передбачав надання службовцям канцелярії місць священників за умови прослужити в канцелярії не менше 5–6 років⁷⁸. Ця постанова неодноразово підтверджувалася, поки в 1769 р. термін служби для копіїстів у канцелярії не було збільшено до 7 років⁷⁹. Після указів митрополита Арсенія (Могилянського) при вступі в канцелярію, дійсно, невід'ємним формальним елементом стала зобов'я-

зуюча підписка продовжувати службу 7, в крайньому випадку — 5 років⁸⁰. Проте пояснення вступу в канцелярію заради отримання парафії виглядає одночасно як цілком вірогідним, так і досить спрощеним. На наш погляд, причина криється в значно глибших процесах, що відбувалися в середовищі білого духовенства. Справа в тому, що з середини XVIII ст. в Київській митрополії фіксується надлишок священиків та велика кількість безмісних ієреїв⁸¹. Подібний стан речей був викликаний державною становою політикою, спрямованою на жорстке обмеження чисельності духовенства. У зв'язку з цим значно зріс показник виходу з стану (йдеться про синів священиків і тих, хто ще не мав сану), а можливість поповнення представниками інших соціальних груп зменшилася до мінімуму⁸². У XVIII ст. важливою становою характеристикою стає мобільність, спрямована на вихід із священицької корпорації. Н. Єршова, проаналізувавши справи архіву Петербурзької духовної консисторії, дійшла висновку, що для представників парафіяльного духовенства цієї єпархії канцелярська служба знаходилася на першій позиції в числі можливих варіантів виходу з стану⁸³. Ймовірно, що канцелярія Київської духовної консисторії мала те саме значення для синів священиків Київської єпархії, що залишилися без парафії. Вступ до неї був вимушеним актом, зумовленим потребою пошуку нової соціальної ніші, оскільки навіть далеко не всім вихованцям Київської академії та інших шкіл вдавалося отримати сан священика, а то й місце в адміністративному апараті⁸⁴. Надання місця священика в нагороду за службу в консисторській канцелярії було далеко не аксіомою. Відсутність можливості отримати парафію як винагороду за канцелярську службу спробуємо проілюструвати, з'ясувавши коло місць вибуття канцелярських службовців.

Насамперед прослідкуємо, наскільки виконувалися митрополічі укази хоча б стосовно того, чи мала підписка службовця канцелярії обмежуючу силу при спробі канцеляриста достроково звільнитися. Документи неодноразово фіксують прохання канцелярських службовців про звільнення, які безперешкодно задовольнялися. Загалом звільнення з канцелярії не становило проблеми і не залежало від того, скільки років прослужив той чи інший

канцелярський службовець. Протидія духовної консисторії бажанню канцелярського службовця вийти зі складу її канцелярії спостерігалася нами лише у двох випадках, які ми схильні класифікувати як винятки. Так, Леонтій Александровський, котрий вступив до канцелярії у 1762 р., в квітні 1768 р. подав прохання про звільнення. Нам невідомі причини та перебіг справи, але Александровський, не отримавши очікуваної відповіді, в липні 1769 р. подав клопотання на ім'я Св. Синоду. Синодальний орган переадресував цю справу Київському митрополиту з пропозицією вирішити її на місці. Владика рапортував у Петербург 22 квітня 1770 р.⁸⁵ Інший тотожний випадок стався 21 лютого 1785 р., коли духовна консисторія, зважаючи на невелике число канцелярських службовців, відмовила у звільненні підканцеляристу Івану Левицькому. Його подальша служба обумовлювалася службовим підвищенням до посади канцеляриста (призначений 25 лютого 1785 р.). Проте Іван Левицький і після підвищення знову кілька разів звертається з клопотанням про звільнення, на що в липні 1785 р. отримав суворе попередження про можливість позбавлення усіх звань. Розрахували його лише 12 вересня 1785 р., коли була віднайдена інша кандидатура — Іван Пустовойтов⁸⁶.

Канцелярські службовці із п'ятирічним, а тим більше семирічним стажем роботи становлять поодинокі приклади в історії Київської духовної консисторії (ймовірно це ті, хто вирішив робити кар'єру канцелярського службовця, — Михайло Біляков, Андрій Яковлів, Василь Шматковський, Василь Шаревський, Іван Княгинецький, Павло Петрановський (див. додаток 1). Отримання ж місця священника за службу в канцелярії було великою рідкістю. Практика надання парафій канцелярським службовцям фіксується в першій половині XVIII ст. Канцелярист Олексій Маркевич в канцелярії служив із 1739 р. На початку 1745 р. він подав клопотання про надання йому місця священника, оскільки канцелярські службовці з меншим стажем уже отримали парафії⁸⁷. Священницьке місце отримав і Мойсей Ярошевський, який перебував на канцелярській службі зовсім незначний термін — з 1746 р. по 10 січня 1748 р.⁸⁸ Натомість в другій половині XVIII ст., після багатообіцяючих указів митрополита Арсенія (Могилянського), нам невідомо

жодного прикладу надання парафії за виконання канцелярських обов'язків у канцелярії Київської духовної консисторії. Звичайно, випадки звільнення канцелярських службовців у зв'язку із отриманням парафії фіксуються, але набуття ними священницького сану пов'язане з іншими обставинами. Так, Василь Коценський, прийнятий у канцелярію 3 вересня 1762 р., 20 жовтня 1763 р. просив звільнення, оскільки йому знайшлося місце священника при церкві Київського Грецького Свято-Катерининського монастиря⁸⁹. Аналогічним чином того ж 1763 р. отримав парафію протоколіст Яків Максимович⁹⁰.

Одним із традиційних способів закріплення в стані білого духовенства для службовців канцелярії був вдалий шлюб з донькою священника. У зв'язку з одруженням із канцелярії в кінці 1770 р. був звільнений Микита Струков⁹¹. З цієї ж причини канцелярську службу залишили Іосиф Бразулевич, Степан Якубовський, Олексій Спичак⁹². Перераховані приклади фіксують прагматичні мотиви одруження з метою отримати місце священника. Так, канцелярист Павло Степановський в травні 1780 р. сватався до доньки протоієрея Троїцько-Покровської Соборної церкви Федора Уловачевського. Тесть-священик обіцяв половину парафії, а після його смерті Павло Степановський мав успадкувати всю парафію. Погодившись на такі умови, Степановський звільнився із канцелярії⁹³. Як бачимо, службовці канцелярії послуговувалися такими ж методами для пошуку вільного місця священника, що й інші представники білого духовенства.

Проте відсоток канцелярських службовців, які в силу тих чи інших обставин отримували парафію, є мінімальним. Як правило, звільнення з канцелярії передбачало новий виток пошуку прийнятної служби. Зустрічаємо приклади вибуття канцелярських службовців у дім архієрея, де, якщо судити з аргументації прохань, принаймні, матеріальне забезпечення було кращим, ніж у консисторській канцелярії. Так, Іван Верещинський, прослуживши рік в канцелярії, 8 лютого 1767 р. просив прийняти його лакеєм у дім архієрея⁹⁴. Вихованець Києво-Могилянської академії копіїст Іван Яновський кращим для себе вважав перехід з канцелярської служби в число музикантів митрополита⁹⁵.

Одним із можливих і часто практикованих занять після звільнення було продовження канцелярської служби в інших установах духовного або ж світського відомства. Так, Микита Шкляров, який з вересня 1765 р. по березень 1769 р. виконував обов'язки копійста в канцелярії духовної консисторії при Київському повіті, залишив цю посаду задля отримання місця писаря у Братському монастирі⁹⁶. Зустрічаються також приклади переходу канцелярських службовців і в світські канцелярії. Леонтій Чернявський був прийнятий в канцелярію духовної консисторії 16 вересня 1744 р., а 27 березня 1746 р. просив розрахувати його, оскільки мав намір продовжити службу в Генеральній військовій канцелярії⁹⁷. Степан Воротиляків, прослуживши два роки в консисторській канцелярії, просив видати атестат з наміром продовжити службу в Малоросійській колегії⁹⁸. Як правило, колишні канцелярські службовці Київської духовної консисторії претендували на зайняття місць в канцеляріях органів, що були вищі за статусом. Причому амбіції консисторських канцелярських службовців були непересічними: збереглося прохання про прийняття в канцелярію Св. Синоду. Так, 29 травня 1779 р. підканцелярист канцелярії Київської духовної консисторії Степан Яковлев просив прийняти його в канцелярію Св. Синоду. Показовим є той факт, що подання було задоволене, Яковлева прийняли копійстом в канцелярію Св. Синоду, а 25 квітня 1782 р. він отримав звання канцеляриста⁹⁹.

Непоодинокими виявилися випадки звільнення з консисторської канцелярії з наміром продовжити службу у військовій сфері. Слід зазначити, що перспективи кар'єрного росту на військовій службі були більшими, ніж у цивільних установах, до яких можна прирівняти службу в консисторських канцеляріях¹⁰⁰. Як правило, такі подання виходять від канцелярських службовців, що походили з відповідного соціального середовища (козацький стан). У 1771 р. з проханням про звільнення, аргументуючи його бажанням продовжити службу у війську, зверталися Юрій Ханенко, Петро Фотєєв та Сидір Єремїїв¹⁰¹. З аналогічним клопотанням 3 серпня 1773 р. до духовної консисторії звертався син відставного значкового товариша Полтавського полку Андрія Міхновського

Іван Міхновський. Йому було видано атестат та грошову виплату вже 16 серпня 1773 р.¹⁰²

Отже, звільнення канцелярських службовців не супроводжувалося наданням місця священика. Частіше спостерігаємо не повернення до складу білого духовенства, а навпаки — подальше утвердження в статусі канцелярського службовця, що відбувалося через перехід до канцелярських відділень інших установ і продовження служби в органах духовного відомства або світських чи військових канцеляріях.

Підсумовуючи, зазначимо, що впродовж усього досліджуваного періоду шляхи формування та склад персоналу канцелярії Київської духовної консисторії знаходяться в стані постійної взаємозалежності та динамічного пошуку. На початковому етапі функціонування канцелярії формування її персоналу відбувалося за рахунок чорного духовенства. З кінця 30-х рр. XVIII ст. соціальне обличчя канцелярського відділення визначають вихідці з родин білого духовенства з незначними вкрапленнями інших соціальних груп, представники чернецтва залишаються лише на керівних посадах. В консисторській канцелярії переважають вихованці Києво-Могилянської академії та канцелярські службовці з досвідом роботи в інших, як духовних, так і світських установах, проте також присутні особи з початковим рівнем освіти. Окрім того, в самій консисторській канцелярії існував інститут підготовки канцелярських службовців. Географічний ареал рекрутування канцелярського персоналу охоплює терени Київської єпархії. Кар'єра канцелярського службовця цікавила, перш за все, молодих людей 18–25 років, які знаходилися перед загрозою втрати належності до духовного стану. Залежно від індивідуальної ситуації, претенденти на місце канцелярського службовця в Київській духовній консисторії розглядали службу в ній як альтернативу здобуванню академічної освіти, один з варіантів виходу з стану білого духовенства, підняття на щабель вище в кар'єрі канцелярського службовця. Як правило, вони не затримувалися довгий час на службі в консисторській канцелярії, що негативно позначалося на якості та швидкості роботи канцелярського відділення.

Додаток 1

Канцелярські службовці Київської духовної консисторії*103

Ім'я та прізвище	С/п**	Місце народження	Освіта, досвід роботи	Термін перебування на посаді	Посада, місце вибуття
Олексій Огронович				з жовтня 1739 з кінця листопада 1739 лютий 1740	прийнятий повитчик Генерального повіття повитчик Ічанського повіття
Артем Немеровський				до листопада 1741 січень 1742	очоловав обидва повіття прийнятий
Лукіян Терпиловський				квітень 1742	прийнятий
Омеліян Терпиловський				квітень 1742	прийняли
Стефан Стефанович				16 липня 1742	прийнятий
Стефан Лазаревич				16 липня 1742	прийнятий
Петро Терпиловський				16 липня 1742	прийнятий
Андрій Кожанівський				16 липня 1742	прийнятий
Василь Бразулевич				серпень 1742	прийнятий

*В таблицю включені лише ті канцелярські службовці, служба яких в консисторській канцелярії не викликає сумніву. Поза увагою залишилися особи, які зверталися з проханнями зарахувати до складу персоналу канцелярії, але ми не володіємо даними щодо результату їх подання.

**В графі соціальне походження (с/п) вживані наступні скорочення: д. — з духовенства, м. — з міщан, к. — з козаків, п. — з посполитих, ш. — з шляхти, дв. — з дворян, в. — з військових.

Даниїл Базилевич			КМА філософія		вересень 1743 5 травня 1747	прийнятий звільнений на його прохання
Петро Карпенський Роман Кониський	м.	м. Ніжин	КМА		лютий 1744 березень 1744	прийнятий прийнятий в Київське повіття
Іоан Григорович Леонтій Чернявський	к.	м. Пириятин			вересень 1744–1748 16 вересня 1744 — 2 січня 1745 2 січня 1745 — 27 березня 1746 27 березня 1746	підканцелярист підповітчик повітчик просить звільнити; Генеральна військова канцелярія або ін.
Федір Станіславський Павло Чемерийський					13 жовтня 1744 15 липня 1745 — серпень 1746	звільнений підкопійст
Феодор Рудзінський	м.	м. Київ	КМА 1738–1745 риторика		2 вересня 1745 вересень 1745 — серпень 1746	прийнятий підкопійст
Мойсей Ярошевський			КМА філософія		1746 9 вересня 1748	прийнятий звільнений; місце священника
Авраам Филипович Іван Константинович Іосиф Бразулевич					1747 1747 з серпня 1748 травень 1752	прийнятий прийнятий прийнятий підповітчик звільнений; одруження

Федір Софонович				серпень 1749	підканцелярист
Іаков Білявський			КМА філософія	грудень 1749 1751	прийнятий канцелярист
Гавриїл Левицький			КМА латина, нім. мова	17 жовтня 1749	прийнятий
Іоаким Стефанович	м. Київ		КМА аналогія — філософія	1749 14 вересня 1750	прийнятий звільнений; двір Розумовської
Іван Величківський			КМА філософія	26 червня 1750	прийнятий
Лука Кущинський				1750	прийнятий
Андрій Сементовський				27 березня 1751	прийнятий
Іосиф Висоцький			1745–1751 тенор півчої капели митрополита	7 листопада 1751	копіїст
Григорій Рудановський				січень 1753	прийнятий
Григорій Расковський	д.			січень 1753	прийнятий
Федір Білявський	д.		КМА філософія, канцелярист у Ніжинській полковій канцелярії	10 квітня 1754 17 березня 1755	прийнятий, копіїст підканцелярист і підповітчик Ніжинського повіття
				1 квітня 1757	канцелярист і повітчик Ніжинського повіття
Іван Коломієць				23 липня 1758	реєнт
Василь Довгополеський				1754	прийнятий
Андрій Тополнецький	д.	м. Ново-сенжари	КМА	1754 4 травня 1754	прийнятий
Василь Зубковський				квітень 1757	підканцелярист
Петро Дитюк				червень 1755 червень 1755	прийнятий прийнятий

Петро Жураківський				вересень 1755	прийнятий
Іван Максимович				1755	прийнятий
Андрій Голтвенський				1 лютого 1756	прийнятий, підканцелярист
Іаков Риштовський				21 липня 1758	просить звільнення
Степан Ленцевський				жовтень 1757	прийнятий
Іоаким Копачевський	д.	слобода Неплюєвка Путівльського повіту	КМА 1751–1758	листопад 1757	прийнятий
Ігнат Яновський	п.	м. Літки Київського полку	КМА 1753–1757 риторика	21 червня 1758 14 вересня 1758	прийнятий підканцелярист, повітчик Ніжинського повіття
Зіновій Заєвський	п.	м. Київ	КМА аналогія — риторика, приватний вчитель	8 березня 1759 9 липня 1758	переведений у кафедральну контору прийняли у званні підканцеляриста
Яків Максимович				9 червня 1759 14 жовтня 1758 1763	звільнений прийнятий звільнений; місце священика
Іван Миронович	д.	м. Межирич Сумського полку	КМА	22 січня 1759 2 травня 1762	копіїст звільнений
Іосиф Сечкаров	к.	м. Конотоп	КМА 1746–1755 філософія, по лютий 1759 приватний вчитель	12 жовтня 1759 8 лютого 1761	прийнятий у званні підканцеляриста звільнений; одруження

Василь Самойлович	д.	м. Ромни		1759	прийнятий реєнт
Іван Созонович	д.	с. Хорошки Лубенського полку Снітинської сотні	КМА аналогія — філософія	лютий 1760 10 травня 1760 5 жовтня 1760 18 лютого 1763	прийнятий копіїст підканцелярист канцелярист
Іаків Муравський	д.	м. Моревськ	2 роки копіїст у канцелярії монастиря Св. Софії	4 жовтня 1760	прийнятий на посаду копіїста в Київське повіття
Іосиф Вакуловський	д.		лютий 1754 — 30 грудня 1757 канцелярист у канцелярії монастиря Св. Софії, 1 жовтня 1759 писар у Трипільлі (вотчина монастиря Св. Софії)	листопад 1760 1 червня 1761	прийнятий у званні підканцеляриста прийнятий лакеєм в дім митрополита
Нестор Продма	д.	с. Черевки Миргородського полку		1760 1771	прийнятий підканцелярист
Григорій Мринський	к.	м. Биків Басанської сотні Переяславського полку	КМА аналогія — філософія, приватний вчитель	26 квітня 1761 10 січня 1762	копіїст звільнений
Леонтій Александровський	ш.	м. Остріг		31 липня 1762 29 листопада 1762 19 грудня 1763	прийнятий підканцелярист канцелярист

Даміян Серединський	д.	с. Красно- піль Ні- жинсько- го полку	КМА аналогія — рито- рика	1770 1762 29 листопада 1762 11 серпня 1763	звільнений прийнятий копіїст підканцелярист у Ніжи- нському повітті
Савва Павловський	д.	м. Носівка Київсько- го полку		3 липня 1766 1762 1771	звільнений прийнятий канцелярист
Григорій Родаля	д.	м. Город- ня Черні- гівського полку	Чернігівська колегія ри- торика, грудень 1761 — 14 січня 1763 в канце- лярії КПЛ	січень 1763 23 червня 1763	прийнятий звільнений
Яків Білозерський	д.	с. Дегтя- рівка Ста- родубсь- кого пол- ку	1753 — листопад 1761 канцелярист у Чернігів- ській кафедральній кан- целярії, 1753–1755 під- канцелярист, повітчик, 1762 — 8 січня 1763 пи- сар у Спаському Новго- род-Сіверському монас- тирі	11 лютого 1763 травень 1763 30 березня 1764 р.	канцелярист повітчик Полтавського повіття звільнений
Терентій Михайловсь- кий	д.	с. Метчен- ки Пер- шопиря- тинської сотні Лу- бенського полку	КМА латина, граматика	20 вересня 1763 12 липня 1765	подав прохання, прийня- тий копіїст
Петро Ляскоронський	д.	м. Нові		5 лютого 1764	прийнятий

		М л и н и Ніжинсь- кого полку	14 лютого 1766	копіїст
Іван Шилявський			травень 1764	звільнений
Гавриїл Сибірський			19 липня 1764	прийнятий
Стефан Яновський	д.	с. Макси- м і в к а Красно- луцької сотні Га- дяцького полку	13 листопада 1764	прийнятий
			липень 1766	копіїст
Максим Фомецький	д.	с. Бзов Переяс- лавського полку	1764 1771	прийнятий копіїст
Іван Богдановський	д.	м. Борзна Н і ж и н- ського по- лку	20 травня 1765 14 лютого 1766	прийнятий копіїст
Микита Шклярів			13 жовтня 1766	підканцелярист
			вересень 1765 — березень 1769	копіїст Київського повіт- тя
Іван Вигилянський	д.	слобода Котельва Ахтирсь- кого по- віту Хар- ківської губернії	1765 1771	прийнятий підканцелярист

Олександр Феодорович	д.	К р о л е- вещька сот- ня Ніжин- ський полк		17 лютого 1766 30 вересня 1766 1771	прийнятий копіїст підканцелярист
Іван Верещинський Михайло Яновський	д.	с. Гайво- рон Крас- ноколяди- нської со- тні При- луцького полку	КМА аналогія — рито- рика	12 вересня 1766 1766	прийнятий прийнятий
Мартин Стефанович			КМА риторика	на початку 1767 23 грудня 1771	прийнятий звільнений
Микита Струков		м. Нові М л и н и Ніжинсь- кого пол- ку		червень 1767 7 листопада 1768 — травень 1770	прийнятий підканцелярист Ніжинсь- кого повіття, пізніше по- вітчик Київського по- віття
Яким Голтвенський	д.	м. Голтва М и р г о- родського полку		1770 1767 1771	звільнений; одруження прийнятий копіїст
Петро Якимів	д.			24 квітня 1768 23 березня 1770	прийнятий копіїст
Григорій Яковлев	м.	м. Остер Київсько- го полку		червень 1768 жовтень 1768	прийнятий звільнений

Іван Хмельницький	м.	м. Глухів	1768 1771	прийнятий канцелярист
Петро Пищимука		м. Омельник Миргородського полку	1768 1771	прийнятий копіїст
Яків Атаназієвич		м. Миргород	1768 1771	прийнятий писець
Леонтій Михайловський	д.	с. Метченки Лубенського полку	1768 1771	прийнятий канцелярист
Іван Квітнецький		с. Лучники Лубенського полку	1768 1771	прийнятий писець
Яків Християнович	д.	с. Нехаєвка Борзнянського протопопії	26 травня 1769 8 березня 1773	копіїст підканцелярист
Андрій Нужний			12 вересня 1769 24 березня 1770	прийнятий копіїст Полтавського повіття
Терентій Кондесов	к.	м. Кропивна Переяславського полку	6 листопада 1769 23 березня 1771	прийнятий копіїст Київського повіття
Михайло Біляков	к.	м. Гадяч з 1762 в гродському Гадяцькому, а з 1765 в земському Зінківського	1769 березень 1771	копіїст підканцелярист

			повіту судах	липень 1772	канцелярист
				18 листопада 1775	старший канцелярист
				13 березня 1779	військовий товариш
Петро Петрановський	д.	м. Курінька		1769	прийнятий
		Лубенського полку		1771	копіїст
Іван Лабунський	д.	с. Бодричне		27 січня 1770	прийнятий
		Прилуцького полку		23 березня 1771 р.	копіїст
Степан Якубовський	д.	м. Конотоп	КМА нижчі класи — риторика, Чернігівська колегія риторика — філософія	10 лютого 1770	прийнятий
				23 березня 1771	підканцелярист Лубенського повіття
				13 листопада 1773	повітчик Ніжинського повіття
				23 грудня 1774	канцелярист
				25 травня 1778	звільнений; одруження
Олексій Аркудинський				27 березня 1770	прийнятий; виконував обов'язки повітчика Полтавського повіття
				13 серпня 1770	повітчик Лубенського та Генерального повіть
				26 жовтня 1771	звільнений за станом здоров'я
Юрій Ханенко	к.	с. Бобрик		7 червня 1770	прийнятий
		Київського полку		23 березня 1771	копіїст Київського повіття

				23 серпня 1771	просить звільнити; військова служба
				16 вересня 1771	звільнений
Петро Фотєєв	в.	м. Борзна Ніжинського полку		21 червня 1770	прийнятий
				23 березня 1771	копіїст Київського повіття
				22 листопада 1771	звільнений; військова служба
Іван Калениченков		с. Заставки Миргородського полку		1770	прийнятий
				1771	писець
Матвій Русалимів	к.	с. Крупичполь Ніжинського полку	КМА риторика	18 квітня 1771	прийнятий
Сидір Єремійв	к.	м. Лубни	1766 — 20 жовтня 1768 писець, копіїст у протопопії Печерської фортеці, в канцелярії Видубицького монастиря	29 квітня 1771	прийнятий
				25 листопада 1771	звільнений; військова служба
Іван Міхновський	к.	м. Полтава	1768–1770 в Полтавській полковій канцелярії	з червня 1771	прийнятий
				3 серпня 1773	звільнений; військова служба
Яким Цетовський	д.	с. Лукнов Ніжинського полку	1 квітня 1769 — 10 вересня 1770 в канцелярії монастиря Св. Софії	10 червня 1771	прийнятий
Мойсей Созонович	д.			1771	копіїст
Іван Сокологорський	д.			1771	копіїст
Тимофій Феодорович	д.			1771	копіїст

Кирило Тимофієв	к.			1771	копійст
Афанасій Нагайковський		м. Київ		1771	прийнятий
Григорій Никифорович	д.			1771	підканцелярист
Андрій Яковлів	д.		з 1767 в канцелярії КПЛ	30 червня 1772	прийнятий
				1772–1774	копійст
				23 грудня 1774	підканцелярист
				12 липня 1776	канцелярист
				1783	старший канцелярист
				30 травня 1785	колежський секретар
Олексій Спичак	к.	м. Борзна	з 1770 писар Борзненського духовного правління	2 липня 1773	прийнятий
		Ніжинського полку		з 12 листопада 1774	копійст
				23 листопада 1775	підканцелярист
				22 вересня 1778	канцелярист і повітчик Київського повіття
				19 травня 1780	звільнений; одруження
Микита Рисьєв	д.		КМА, 1771 копійст у Київському гродському суді	жовтень 1773	прийнятий на посаду копійста
				липень 1776	підканцелярист
				січень 1780	канцелярист
Микита Карпів	д.		КМА латина, граматика, з 1771 в Глухівській сотенній канцелярії	листопад 1773	прийнятий
				липень 1775	копійст
				вересень 1778	підканцелярист
Іван Данилевський	д.			1773	прийнятий
				1774	копійст
				вересень 1778	підканцелярист
				січень 1780	канцелярист

Іван Калеників	д.	з 1771 в Сорочинському духовному правлінні	1773 23 грудня 1774 жовтень 1777	прийнятий на посаду копійста підканцелярист канцелярист
Микола Фомицький			5 листопада 1777	канцелярист і повітчик Київського повіття звільнений; місце священника
Павло Степановський	д.	з 1773 копійст у Київському гродському суді	1775 липень 1776 жовтень 1777 вересень 1778	прийнятий копійст підканцелярист канцелярист
Ілля Войтишевський	д.		1776	прийнятий на посаду копійста
Василь Шматковський	д.		29 січня 1780 15 лютого 1777 вересень 1777	підканцелярист прийнятий копійст
Василь Петрановський	д.	КМА латина, граматика, 1775–1776 в Курінському сотенному правлінні	29 січня 1780 14 липня 1783 вересень 1778 29 січня 1780	підканцелярист канцелярист прийнятий копійст
Василь Шаревський	д.	з 1772 в канцелярії Києво-Братського монастиря	26 жовтня 1778 1779 29 січня 1780	прийнятий писець копійст
Петро Степановський	д.		14 липня 1783 28 листопада 1778	канцелярист прийнятий

Петро Білопольський	д.		29 січня 1780	копіїст
Іван Княгинецький	д.	КМА латина, риторика	28 листопада 1778	прийнятий
		КМА нижчі класи — риторика	14 грудня 1778 1779	прийнятий писець
			29 січня 1780	копіїст
			5 травня 1781	підканцелярист
Павло Петрановський	д.	з 1775 в канцелярії Пирятинського духовного правління	16 липня 1783	канцелярист
			14 грудня 1778	прийнятий
			29 січня 1780	копіїст
			1783	підканцелярист
			1785	канцелярист
Степан Терещівич	д.	КМА нижчі класи — риторика	19 липня 1779	прийнятий
Григорій Богдановський	д.	з 1778 в канцелярії Борзненського духовного правління	1779	прийнятий
Іван Левицький	д.	м. Сенча Лохвицької протопопії	1780	прийнятий
			22 березня 1781	писець
			17 березня 1782	копіїст
			16 липня 1783	підканцелярист
			1785	звільнений
Петро Баришевський	д.	с. Берестовець Ніжинської протопопії	23 червня 1781	прийнятий
			1782	писець
			14 липня 1783	копіїст

Петро Жигаловський	д.	с. Рословичі Верхньокіївської протопопії		23 червня 1781	прийнятий
Олександр Антонський				кінець 1781	звільнений
Василь Яновський	д.		два роки в канцелярії Зіньківського першосотенного правління, 1780 канцелярист в Зіньківському земському суді	листопад 1782	копіїст
Павло Корольов	д.	с. Сорокичів Козелецької протопопії	КМА 1777–1782 нижчі класи — риторика	21 серпня 1782 14 липня 1783 24 лютого 1785	копіїст підканцелярист канцелярист
Кирило Кременецький			КМА нижчі класи — богослов'я	1782 14 липня 1783	прийнятий канцелярист
Александровський				14 липня 1783	копіїст
Ареновський				14 липня 1783	копіїст
Іван Чепурковський	д.		КМА нижчі класи — риторика	6 серпня 1783 28 липня 1785 7 листопада 1785	прийнятий на посаду копіїста підканцелярист звільнений
Яків Коломійцев	дв		канцелярист у Гадяцькій полковій канцелярії	10 серпня 1783	прийнятий на посаду підканцеляриста
Микола Серов	дв		Рязанська семінарія	12 березня 1785 10 червня 1784 18 вересня 1786	канцелярист призначений указом Св. Синоду колежський секретар

Григорій Боровський	д.	с. Добров Кролевецьке духовне правління	25 серпня 1784	прийнятий
Іван Яновський	м.		КМА аналогія — поетика	
Іван Петрановський	д.	м. Курінька Пирятинська протопія		копіїст
Яків Величківський	д.	м. Решетилівка Полтавської губернії	КМА риторика	
Дионісій Лукашевич		с. Високе Борозненської протопії		
Іван Онотович	м.	м. Київ	КМА риторика	

- ¹Крыжановский Е. М. Киевская духовная консистория в XVIII веке // Крыжановский Е. М. Собрание сочинений: В 2 т. — К., 1890. — Т. 1. — С. 440–487 (перша публікація статті: Киев. епархиальные ведомости. — 1862. — № 1. — С. 8–29; № 14. — С. 471–486; № 15. — С. 511–524.).
- ²Шпачинский Н., свящ. Киевский митрополит Арсений Могилянский и состояние Киевской митрополии в его правление (1757–1770). — К., 1907. — С. 115–169; Граевский И. С. Киевский митрополит Тимофей Щербацкий. — К., 1912. — С. 79–112.
- ³У статті досліджується формування нижчого канцелярського персоналу (канцеляристи, підканцеляристи, копіисти, писці), не обговорюються відповідні питання стосовно керівних посад (кафедральний писар, консисторський писар, реєнт, повітчик).
- ⁴Туманова М. Ф. Организация учета чиновничества в 60–90-х гг. XVIII ст. // Исследования по источниковедению истории СССР дооктябрьского периода: Сб. ст. — М., 1983. — С. 173–191.
- ⁵Полное собрание законов Российской империи, с 1649 года (далі — ПСЗ). — СПб., 1830. — Т. 16 (1762–1765). — № 11769. — С. 172–173; № 11772. — С. 173.
- ⁶Там же. — № 12030. — С. 510; № 12134. — С. 715.
- ⁷Туманова М. Ф. Организация учета чиновничества... — С. 182–185.
- ⁸Российский государственный исторический архив (далі — РГИА). — Ф. 796. — Оп. 50. — Д. 370. — Л. 1, 70.
- ⁹Реєстри мають різне інформативне наповнення: Центральний державний історичний архів України, м. Київ (далі — ЦДІА України). — Ф. 127. — Оп. 1024. — Спр. 1998. — Арк. 102 зв.–105 (вказується ім'я і прізвище, посада, станове походження); Оп. 166. — Спр. 47. — Арк. 36–38 зв. (вказується ім'я і прізвище, посада, місце народження та рік вступу в канцелярію); Оп. 1020. — Спр. 4952. — Арк. 1–10 (складена відповідно до форми від 31 січня 1764 р.); Спр. 5101. — Арк. 2–13 (складена відповідно до форми від 31 січня 1764 р.).
- ¹⁰Медушевский А. Н. Реформы Петра I и судьбы России: Науч.-аналит. обзор. — М.: ИНИОН РАН, 1994. — С. 29.
- ¹¹Ольшевский Н. Святейший Правительствующий Синод при Петре Великом, его организация и деятельность. — К., 1894. — С. 32–33; Попов В. О Святейшем Синоде и об установлениях при нем в царствование Петра I (1721–1725) // Журн. М-ва нар. просвещения. — 1881. — № 2. — С. 243.
- ¹²Рункевич С. Г. История русской церкви под управлением Святейшего Синода. — СПб., 1900. — Т. 1: Учреждение и первоначальное устройство Святейшего Правительствующего Синода. — С. 249–250.
- ¹³ЦДІА України. — Ф. 127. — Оп. 1020. — Спр. 3274. — Арк. 5 зв.–7.
- ¹⁴РГИА. — Ф. 796. — Оп. 67. — Д. 101. — Л. 17; оп. 65. — Д. 253. — Л. 18.
- ¹⁵ЦДІА України. — Ф. 127. — Оп. 1024. — Спр. 1156. — Арк. 1–4; Києво-Могилянська академія, кін. XVII-поч. XIX ст.: Повсякденна історія: Зб. док. — К., 2005. — № 110–112. — С. 174–177.
- ¹⁶ЦДІА України. — Ф. 127. — Оп. 1024. — Спр. 1252. — Арк. 3–3 зв.
- ¹⁷Там само. — Оп. 1020. — Спр. 678. — Арк. 1.
- ¹⁸Там само. — Оп. 144. — Спр. 130. — Арк. 1.
- ¹⁹Там само. — Оп. 155. — Спр. 6. — Арк. 1.

- ²⁰РГИА. — Ф. 796. — Оп. 67. — Д. 101. — Л. 17; Оп. 65. — Д. 253. — Л. 18.
- ²¹ЦДІА України. — Ф. 127. — Оп. 1020. — Спр. 995. — Арк. 2–2 зв.; Києво-Могилянська академія... — № 34–35. — С. 69–70.
- ²²Там само. — Оп. 153. — Спр. 62. — Арк. 1, 4.
- ²³Там само. — Оп. 1024. — Спр. 1092. — Арк. 1.
- ²⁴Там само. — Оп. 176. — Спр. 76. — Арк. 7.
- ²⁵Там само. — Оп. 1020. — Спр. 2531. — Арк. 9–9 зв.
- ²⁶Там само. — Оп. 176. — Спр. 76. — Арк. 1.
- ²⁷Там само. — Оп. 1020. — Спр. 4132. — Арк. 119, 120.
- ²⁸Там само. — Оп. 155. — Спр. 31. — Арк. 1; спр. 35. — Арк. 3–3 зв.
- ²⁹Там само. — Оп. 176. — Спр. 76. — Арк. 7.
- ³⁰Там само. — Оп. 158. — Спр. 58. — Арк. 1–1 зв.; 6, 7–7 зв.
- ³¹Там само. — Оп. 1020. — Спр. 4952. — Арк. 3 зв.–4; спр. 5101. — Арк. 4 зв.–5.
- ³²Там само. — Оп. 166. — Спр. 51. — Арк. 1.
- ³³Там само. — Оп. 1024. — Спр. 2198. — Арк. 2.
- ³⁴Там само. — Оп. 1020. — Спр. 4952. — Арк. 3 зв.–4; спр. 5101. — Арк. 4 зв.–5.
- ³⁵Там само. — Спр. 4952. — Арк. 6 зв.–8; спр. 5101. — Арк. 7 зв.–9.
- ³⁶Там само. — Спр. 2533. — Арк. 1–1 зв.
- ³⁷Там само. — Оп. 167. — Спр. 150. — Арк. 3.
- ³⁸РГИА. — Ф. 796. — Оп. 67. — Д. 101. — Л. 37–37 об.
- ³⁹ЦДІА України. — Ф. 127. — Оп. 1020. — Спр. 4952. — Арк. 5 зв.–6.
- ⁴⁰Струкевич О. К. Україна-Гетьманщина та Російська імперія протягом 50–80-х рр. XVIII століття (політико-адміністративний аспект проблеми). — К., 1996. — С. 6–7.
- ⁴¹ЦДІА України. — Ф. 127. — Оп. 1020. — Спр. 4952. — Арк. 2 зв.–3, 4 зв.–5; спр. 5101. — Арк. 3 зв.–4, 5 зв.–6;
- ⁴²ПСЗ. — СПб., 1830. — Т. 9 (1733–1736). — № 6629. — С. 409–411; Ширше вплив російської діловодної практики на українську див.: Горобець В. Й. Проблеми жанрово-стилістичної атрибуції актових джерел XVIII ст. // Рукописна та книжкова спадщина України. — К., 1994. — Вип. 2. — С. 73–77; Стафійчук В. Розвиток формуляру директивно-розпорядчих документів Гетьманщини // Доба Богдана Хмельницького (До 400-річчя від дня народження): Зб. наук. праць. — К., 1995. — С. 223–232.
- ⁴³ЦДІА України. — Ф. 127. — Оп. 1020. — Спр. 4952. — Арк. 2–8; спр. 5101. — Арк. 3–9 зв.
- ⁴⁴Каменский А. Б. От Петра I до Павла I: реформы в России XVIII века (опыт целостного анализа). — М., 2001. — С. 518.
- ⁴⁵Троицкий С. М. Русский абсолютизм и дворянство в XVIII в. Формирование бюрократии. — М., 1974. — С. 282.
- ⁴⁶ЦДІА України. — Ф. 127. — Оп. 1020. — Спр. 4952. — Арк. 2–8.
- ⁴⁷Там само. — Спр. 5101. — Арк. 3–9 зв.
- ⁴⁸Панашенко В. В. Органи управління та їх канцелярії на Гетьманщині XVIII ст. // Ділова документація Гетьманщини XVIII ст.: Зб. док. — К., 1993. — С. 7;

- Апанович О. М. Урядові службовці Гетьманщини — українська інтелігенція XVIII ст. // Укр. іст. журн. — 1997. — № 2. — С. 92.
- ⁴⁹Анисимов Е. В. Государственные преобразования и самодержавие Петра Великого в первой четверти XVIII века. — СПб., 1997. — С. 192–193.
- ⁵⁰ПСЗ. — СПб., 1830. — Т. 6 (1720–1722). — № 3534. — С. 154.
- ⁵¹Панашенко В. В. Полкове управління в Україні (сер. XVII–XVIII ст.). — К., 1997. — С. 24.
- ⁵²Романовський В. Нариси з архівознавства: Історія архівної справи на Україні та принципи порядкування в архівах. — Харків, 1927. — С. 67.
- ⁵³ЦДІА України. — Ф. 127. — Оп. 154. — Спр. 93. — Арк. 10.
- ⁵⁴Там само. — Оп. 1024. — Спр. 1529. — Арк. 1–2.
- ⁵⁵Там само. — Спр. 2008. — Арк. 1–1 зв.
- ⁵⁶Там само. — Оп. 1020. — Спр. 4133. — Арк. 88–88 зв.
- ⁵⁷Там само. — Спр. 4132. — Арк. 110–110 зв., 121–121 зв., 149–149 зв.; спр. 4133. — Арк. 64–64 зв. Інші подібні приклади див. додаток 1.
- ⁵⁸Там само. — Оп. 154. — Спр. 77. — Арк. 1.
- ⁵⁹Там само. — Спр. 93. — Арк. 11–11 зв.
- ⁶⁰Шепелёв Л. Е. Чиновный мир России: XVIII — начало XX в. — СПб., 2001. — С. 139–140.
- ⁶¹ЦДІА України. — Ф. 127. — Оп. 180. — Спр. 67. — Арк. 12 зв.
- ⁶²Там само. — Оп. 1020. — Спр. 4952. — Арк. 5 зв.–6.
- ⁶³Шепелёв Л. Е. Чиновный мир России... — С. 139.
- ⁶⁴ЦДІА України. — Ф. 127. — Оп. 1020. — Спр. 4952. — Арк. 2–4; спр. 5101. — Арк. 3 зв.–5.
- ⁶⁵Там само. — Спр. 4952. — Арк. 7–8; спр. 5101. — Арк. 8–9.
- ⁶⁶РГИА. — Ф. 796. — Оп. 67. — Д. 101. — Л. 37.
- ⁶⁷ЦДІА України. — Ф. 127. — Оп. 1024. — Спр. 2198. — Арк. 2, 5, 16 зв.
- ⁶⁸Там само. — Оп. 1020. — Спр. 5258. — Арк. 1, 4–5 зв., 9.
- ⁶⁹Там само. — Оп. 158. — Спр. 60. — Арк. 2–3.
- ⁷⁰Там само. — Оп. 1024. — Спр. 1092. — Арк. 1; спр. 1156. — Арк. 2 зв.; оп. 166. — Спр. 47. — Арк. 36.
- ⁷¹Там само. — Оп. 1020. — Спр. 4133. — Арк. 116–116 зв.; оп. 1024. — Спр. 2079. — Арк. 2–2 зв.; РГИА. — Ф. 796. — Оп. 67. — Д. 101. — Л. 37.
- ⁷²ЦДІА України. — Ф. 127. — Оп. 1020. — Спр. 4952. — Арк. 5 зв.–8; спр. 5101. — Арк. 7 зв.–9.
- ⁷³Там само. — Оп. 176. — Спр. 76. — Арк. 2 зв.–3.
- ⁷⁴Там само. — Оп. 1020. — Спр. 5259. — Арк. 1.
- ⁷⁵Там само. — Оп. 176. — Спр. 76. — Арк. 2 зв.
- ⁷⁶Там само. — Оп. 1020. — Спр. 5259. — Арк. 2.
- ⁷⁷Там само. — Оп. 179. — Спр. 69. — Арк. 1–2.
- ⁷⁸Шпачинский Н., свящ. Киевский митрополит Арсений Могилянский... — С. 138; Крыжановский Е. М. Киевская духовная консистория в XVIII веке... — Т. 1. — С. 458–459.

- ⁷⁹Шпачинский Н., свящ. Киевский митрополит Арсений Могилянский... — С. 139–141.
- ⁸⁰ЦДІА України. — Ф. 127. — Оп. 1020. — Спр. 4134. — Арк. 99.
- ⁸¹Граевский И. С. Киевский митрополит Тимофей Щербацкий... — С. 140–141.
- ⁸²Ершова Н. А. Социальный статус приходского духовенства и его участие в процессе формирования российской интеллигенции в XVIII столетии // Проблемы истории России XVIII–XX веков (научные чтения памяти профессора Ю. Д. Марголиса). — Сыктывкар, 1997. — С. 18.
- ⁸³Там же. — С. 19; Миронов Б. Н. Русский город в 1740–1860-е годы: демография, социальное и экономическое развитие. — Ленинград, 1990. — С. 144–147.
- ⁸⁴Исаевич Я. Д. Украинская культура XVIII столетия // Вопросы истории. — 1980. — № 8. — С. 88–89.
- ⁸⁵РГИА. — Ф. 796. — Оп. 50. — Д. 324. — Л. 1–7.
- ⁸⁶ЦДІА України. — Ф. 127. — Оп. 1020. — Спр. 5100. — Арк. 13–22.
- ⁸⁷ІР НБУ. — Ф. 232. — № 256. — Арк. 4–4 зв.
- ⁸⁸ЦДІА України. — Ф. 127. — Оп. 1020. — Спр. 1190. — Арк. 1, 3.
- ⁸⁹Там само. — Оп. 1024. — Спр. 1382. — Арк. 1, 4–4 зв., 9–9 зв.
- ⁹⁰Там само. — Спр. 1253. — Арк. 8, 16.
- ⁹¹Там само. — Оп. 1020. — Спр. 4134. — Арк. 98–98 зв.
- ⁹²Там само. — Оп. 147. — Спр. 78. — Арк. 1; спр. 57. — Арк. 1–1 зв.; оп. 174. — Спр. 2. — Арк. 9–9 зв.
- ⁹³Там само. — Оп. 174. — Спр. 23. — Арк. 1, 2–2 зв., 9–9 зв.
- ⁹⁴Там само. — Оп. 1024. — Спр. 1759а. — Арк. 2.
- ⁹⁵Там само. — Оп. 160. — Спр. 8. — Арк. 1.
- ⁹⁶Там само. — Оп. 1020. — Спр. 4132. — Арк. 147–148.
- ⁹⁷Там само. — Оп. 141. — Спр. 28. — Арк. 2–2 зв.
- ⁹⁸Там само. — Оп. 1024. — Спр. 1444. — Арк. 2–2 зв., 15–15 зв.
- ⁹⁹РГИА. — Ф. 796. — Оп. 60. — Д. 221. — Л. 1–9 об.
- ¹⁰⁰Шепелёв Л. Е. Чиновный мир России... — С. 141.
- ¹⁰¹ЦДІА України. — Ф. 127. — Оп. 166. — Спр. 51. — Арк. 2, 3; оп. 1020. — Спр. 4132. — Арк. 129–130; спр. 4133. — Арк. 64–64 зв.
- ¹⁰²Там само. — Оп. 1020. — Спр. 4133. — Арк. 6, 10, 11.
- ¹⁰³Дані для складення додатку взяті з: Києво-Могилянська академія, кін. XVII–поч. XIX ст.: Повсякденна історія: 36. док. — К., 2005. — № 34–35. — С. 69–70; ЦДІА України. — Ф. 127. — Оп. 141. — Спр. 28. — Арк. 2–2 зв.; оп. 144. — Спр. 130. — Арк. 1; оп. 147. — Спр. 57. — Арк. 1–1 зв.; оп. 153. — Спр. 62. — Арк. 1, 4–4 зв., 5–5 зв.; спр. 68. — Арк. 4–4 зв., 5–5 зв.; оп. 154. — Спр. 77. — Арк. 1, 3, 4–6 зв.; оп. 155. — Спр. 4. — Арк. 9, 11.; спр. 6. — Арк. 1, 3–3 зв., 9; спр. 31. — Арк. 1; оп. 155. — Спр. 35. — Арк. 2–3 зв.; оп. 157. — Спр. 120. — Арк. 1, 5–5 зв., 6 зв., 13, 14 зв., 15; оп. 158. — Спр. 58. — Арк. 1–1 зв., 6, 7–7 зв.; спр. 60. — Арк. 2, 3, 9–9 зв.; 1112; спр. 82. — Арк. 1, 2–2 зв., 3–3 зв., 8, 9; оп. 160. — Спр. 8. — Арк. 1; оп. 162. — Спр. 21. — Арк. 1–1 зв., 5–5 зв., 7, 10; оп. 165. — Спр. 26. — Арк. 1, 2; оп. 166. — Спр. 47. — Арк. 36–38 зв.; спр. 51. — Арк. 1, 2, 3; спр. 75. — Арк. 2, 5, 10; оп. 167. — Спр. 150. — Арк. 3; оп. 173. — Спр. 20. — Арк. 4, 17; оп. 174. — Спр. 2. — Арк. 9–9 зв.; спр. 3. — Арк. 1; оп. 176. — Спр. 76. — Арк. 2 зв., 3,

6–6 зв., 7, 9–9 зв., 11–11 зв., 12; оп. 178. — Спр. 2. — Арк. 1 зв.; оп. 179. — Спр. 69. — Арк. 1–2; спр. 72. — Арк. 1–2, 5–5 зв., 7–8; оп. 180. — Спр. 67. — Арк. 12 зв.; оп. 1020. — Спр. 353. — Арк. 14–21; спр. 521. — Арк. 1–1 зв.; спр. 678. — Арк. 1, 3; спр. 804. — Арк. 1; спр. 927. — Арк. 1, 2; спр. 995. — Арк. 2–2 зв.; спр. 1106. — Арк. 1, 2; спр. 1400. — Арк. 1; спр. 1154. — Арк. 1; спр. 1782. — Арк. 1–1 зв.; спр. 1783. — Арк. 1–1 зв.; спр. 1785. — Арк. 1–1 зв.; спр. 1190. — Арк. 1, 3; спр. 2071. — Арк. 1; спр. 2088. — Арк. 1–1 зв.; спр. 2228. — Арк. 1; спр. 2229. — Арк. 1–1 зв.; спр. 2531. — Арк. 8–14; спр. 2532. — Арк. 1, 2; спр. 2533. — Арк. 1–1 зв., 2–2 зв., 12; спр. 3577. — Арк. 36, 59–59 зв., 67 зв., 68, 76 зв.; спр. 4132. — Арк. 110–110 зв., 121–121 зв., 129–130, 147–148, 149–149 зв.; спр. 4133. — Арк. 6, 10, 11–11 зв., 64–64 зв., 87–87 зв., 116–116 зв.; спр. 4134. — Арк. 98–98 зв.; спр. 4952. — Арк. 1–10; спр. 5100. — Арк. 4, 5–5 зв., 11, 12; спр. 5101. — Арк. 2–13; спр. 5257. — Арк. 2–2; спр. 5258. — Арк. 1, 4–5 зв., 9; спр. 5259. — Арк. 1, 2; оп. 1024. — Спр. 1092. — Арк. 1, 2; спр. 1153. — Арк. 1; спр. 1253. — Арк. 8, 16; спр. 1254. — Арк. 1, 2, 5; спр. 1445. — Арк. 1–1 зв.; спр. 1529. — Арк. 1–2; спр. 1667. — Арк. 1–26 зв.; спр. 1758. — Арк. 1; спр. 1759а. — Арк. 2; спр. 1998. — Арк. 102 зв.–105; спр. 2008. — Арк. 1–1 зв.; спр. 2023. — Арк. 23; спр. 2078. — Арк. 3; спр. 2079. — Арк. 2–2 зв.; спр. 2083. — Арк. 2–2 зв.; спр. 2198. — Арк. 2, 5, 8, 15–15 зв., 16 зв., 18; спр. 2769. — Арк. 2–3; РГИА. — Ф. 796. — Оп. 50. — Д. 324. — Л. 1–7; оп. 65. — Д. 253. — Л. 1–1 об., 3–3 об., 7, 13, 17–17 об., 18; оп. 67. — Д. 101. — Л. 17, 37–37 об.